

история. Наблюденията му водят до извода, че над тази своя творба Пеев работи много сериозно. Замислил я отначало в три действия с пролог, впоследствие той се спира на композиция от пет действия, като запазва докрая живо критично отношение към собственото си произведение: редактира или изхвърля сцени, диалози, думи. За сверка на събитията си критерий той праща първите четири действия на В. Друмев, в чийто архив те и остават поради избухването на Априлското въстание.

Писмата на Т. Пеев нямат онези литературна стойност, каквато например притежават известните пътни писма на Найден Геров. Ботевите писма-изповеди и писма-програми, лаконичните писма-прозрения на Левски или доближавашите се до психологическата художествена проза писма на Райко Жинзифов до П. И. Бартенев. Това са писма, написани делово и пестеливо, от които ни лъхва познатата възрожденска атмосфера на комитетски дела, приготвяне на оръжие, събиране на пари за народните работи, тревоги по отпечатване на вестници, списания или книги, организиране на дружества и събрания, коментари за полемички в печата, често срещане на имена на видни дейци, като Левски, Ботев, Каравелов, Ф. Тютю, П. Хитов и мн. др. Стойността на тия писма е тъкмо в наситеността на атмосферата, която отразяват, защото това говори, че техният автор е бил не страничен наблюдател, а най-деен участник в народната борба и че личността на бореца Тодор Пеев е неразкъсваема — типично по възрожденски — от личността на писателя Тодор Пеев.

Кирил Топалов

## „ПРОТИВОРЕЧИВИЯТ СВЯТ НА ЯВОРОВ“ ОТ СТОЯН ИЛИЕВ С., БАН, 1976. 284. с.

Вече години наред трагическата фигура на Яворов продължава да вълнува поколенията, а поезията му е обект на постоянна изследователска дейност. Изключителният живот на поета, неговият сложен идейно-естетически развой, художественото многообразие на неговото творческо дело все още крият своите загадки, предизвикват непресекваем интерес. И в това няма нищо чудно. Този факт само потвърждава величината на голямото поетическо дело на Яворов, широките възможности за проучване и тълкуване, които то дава.

Нашето литературоведение има своите завоевания в изследването на Яворовото наследство. Достатъчно е да споменем трудовете на Михаил Арнаудов, на Георги Цанев, на Пантелей Зарев, Ганка Найденова и др., в които правилно са видени и осветлени редица страни от изключителното дарование на поета. И все пак всяко ново изследване за П. К. Яворов допълва представата за него, доизяснява

отделни моменти на идейно-художественото му развитие, на неговото самотитно оригинално присъствие в света на българската литература. В това ни убеждава и книгата на Стоян Илиев „Противоречивият свят на Яворов“.

Като е имал пред вид натрупаната литература върху големия национален поет, авторът се е стремил да намери свой ракурс на изследване, да се домогне до ново интерпретиране на фактическия материал, да разкрие сложните и фини изяви на този изключителен майстор на стиха. Още заглавието на изследването подчертава амбицията на Стоян Илиев да даде своя принос в явороведението, да потърси синтезираната представа за развитието на автора на „Стихотворения“, „Подир сенките на облаците“, „Безсънници“, като обобща редица наблюдения, интересни схващания за Яворов. В книгата изтъква отличното познаване на фактическия материал, неговото ползотворно използване.

Стоян Илиев внимателно отсена ценното, трайното, което са постигнали редица изследователи при тълкуването на Яворовия мир и неговото слово, но той не се стреми да даде оценка на отделните трудове. Него го вълнува изясняването на „противоречивия свят“ на поета. Затова внимателно и последователно критикува още от първата глава на своята книга „Двете лица на Яворов“ навлиза в сложната материя, умело „дешифрира“ запазения материал, за да изясни това, което го вълнува. Той правилно изтъква условията, при които се формира и изразява бъдещият голям български поет; но не търси жизнено-творческото хроникване на събитията, а се насочва към поставената цел — не да постигне монографическа пълнота и изчерпателност при обрисовката на портрета на Яворов, а да изясни причините за неговата загадъчност и противоречивост. Затова в центъра на изложението на труда е вторият период от творчеството на поета, времето на „Безсънници“ и „Прозрения“.

Но авторът не разкъсва облика на поета, не прави механично разделение на неговото поетическо дело, а се стреми да улови сложната линия на развитие, като запази цялостните представи за пътя и делото на Яворов. Затова книгата се налага със своята обобщеност, с майсторското извайване на творческия лик, неподправен и жив, въздействащ и силен. Стоян Илиев много умело прави своя акцент върху втората част от Яворовото творчество, като избягва едностранчивостта, изкуственото разделение. За това спомага богатото обилие на използвания материал, внимателното изследване на фактите и събитията в живота още на ранния Яворов. Изследователят правилно разкрива формирането на неговия мироглед, творческото му изразяване, сложните търсения, които го съпътствуват. Като използва психо-биографичния метод, той убедително подсказва характерното в образа на поета, изяснява неговите вътрешни противоречия, сложния му идейно-духовен мир.

За Стоян Илиев обаче е било много важно да изясни присъствието на Яворовата творческа фигура в контекста на времето и национално-художественото развитие, затова той често търси паралели между развитието на поета и събитията на обществения развой, които го съпътствуват. Очертава обществената атмосфера на българския живот, изяснява идейно-културните хоризонти на епохата. Във втората глава „Криза и прелом“ авторът изследва развитието на Яворов след 1903 г., времето на неговата дълбока криза, сложното душевно потресение след Илинденското въстание, което се оказва фатално за бъдещите му художествени търсения и въълнения. „Преломът“ на поета е разкрит с изключителна дълбочина, с отлично познаване на материята.

Тук изследването на Стоян Илиев изпква и с теоретическата си обоснованост, с точната си оценка. В „Символизъм и декадентство. Източници и влияния“ са проследени както Яворовият път към символизма, така също и европейското литературно развитие и неговото влияние върху нашата литература и нашия поет. Изтъкнати са характерните черти на френския и руския символизъм, пресъздадена е обстановката, в която той оказва влияние и у нас. Много вярно авторът е разкрил и обществената атмосфера, социалните условия, спомогнали за ориентирването на Яворов към модернизма и декадентството.

Стоян Илиев се е спирал и на един много важен принципен въпрос — за влиянията между отделните литератури, като правилно определя, че „Влиянието на чуждата литература може да ускори или да забави развитието на националното художествено движение, но то в никакъв случай не може да бъде първопричина за възникване на цяло художествено направление.“ В тая връзка не можем да не приемем и твърдението на критика, който много точно показва свързането на Яворов с модернизма. Той пише: „Следователно Яворов става символист и декадент въз основа на цялостното си отношение към света, което е характерно за модерните поети. Той е символист не защото е живял в Нанси, а защото е бил предразположен да възприеме една нова естетика. Влиянието на школата предполага личност, готова да го възприеме. Тази личност се развива самостоятелно въпреки това влияние. Яворов не е бил „покръстен“ нито от „Цветя на злото“, нито от „Тъй рече Заратустра“.“

В това отношение книгата на Стоян Илиев „Противоречивият свят на Яворов“ има безспорно приносен характер, тя изяснява принципно важни въпроси за нашето национално развитие, за модерните направления в него, уточнява и мястото на Яворов в световния литературен процес. Литературният критик е премахнал твърденията за „подражание“, за модни увлечения у Яворов и доказва неговото самобитно присъствие в литературното раз-

витие, сложните черти на неговия идейно-творчески свят. Но за да бъде убедителен, той навлиза в художествения мир на поета, изследва стих подир стих, за да покаже по-прецизно и точно своите наблюдения.

В трета и четвърта глава — „Нощните видения и „ужасният призрак“ и „Доброто и злото, ангелът и демонът, „жълтата злота“ Стоян Илиев анализира редица произведения на Яворов, разкрива сложните проблеми, отразени в тях, техния дълбок нравствено-философски смисъл. Авторът се спира подробно на „Безсънници“, проследява безидейния път на развитие, свързва много от образите и проблемите в поезията на Яворов със зигзагите по неговия път. Направен е и идейно-художествен паралел с развитието на модерната поезия у нас, както и с някои от проблемите в символистичната поезия на западната и руската символистична школа.

С особено изпкваща пълнота Стоян Илиев е разкрил богатото психологическо съдържание на Яворовата поезия. На него му се е удало не само да надникне в сложния свят на твореца, но и да покаже неговото вътрешно многообразие, да разтълкува „гимнастиката на душата“ умело, с аналитична прецизност и дълбочина. Той проследява „скокът от „Заточеници“ и „Хайдушки песни“ към „Песен на песента ми“, като очертава трагичната борба в душата на поета, неговите мъчителни изживявания и кризисни състояния, мрачните му видения и загубената вяра. Потърсени са правилно и социалните корени в лутанията на Яворов, идейният крах и загубени мечти, очертани са жестокостта и безсърчието на обществото, в което живее и твори той.

Правилно Стоян Илиев е направил опит за съпоставка между „естеството“ на Вазов и символистичната поезия на Яворов, но не навсякъде това е постигнато с нужната органичност, пета глава на книгата се нуждае от известно уплътняване. Тук освен съпоставката на отделни стихове на двамата именити творци на нашата национална литература е нужно да се пояснят и редица от схващанията на Вазов за националното развитие. Само тогава неговата линия на творческа изява би била очертана по-ясно и категорично, за да може да се направи и по-прецизно разликата между двата творчески пътя и тяхното идейно-естетическо съдържание.

Също, когато изяснява особеностите на Яворовата драматургия и мемоаристика, авторът ни поднася своя материал доста сбито, опира се повече на жизнените факти, отколкото на художествените явления и търсения, поради което не е постигнато нужното изясняване на проблемите, тяхната сложност. В книгата изпъкват редица повторения, които биха могли да се отстранят.

Като цяло обаче „Противоречивият свят на Яворов“ е завоевание на нашата литературна наука, труд, който има безспорни качества за постигнатите резултати. Стоян Илиев

изсянява „двете лица на поета“ чрез силата на своята литературно-критическа инвентивност, домогва се до свое интересно виждане и тълкуване. Той не е безпристрастен изследовател, а вдъхновен учен, който с истинска обич

и преклонение разкрива вълнуващия Яворов стих и неговата идейно-психологическа дълбочина и въздействие.

Стефан Коларов